

על גבורה וגיבורים

- מבוא..... 2
- א. עיון במושג "גיבור" ו "גבורה"..... 4
- גיבור וגבורה מתוך מילון אבן שושן –..... 4
- גבורה מהי?..... 5
- ב. גבורה מהיבט לאומי צבאי..... 6
- דבורה הנביאה..... 6
- מלחמות המכבים..... 7
- בגליל בתל חי - אבא חושי..... 8
- מי ימלל – מנשה רבינא..... 9
- על החייל אלבז - נתן אלתרמן..... 9
- ג. גבורה של חלוצים, עולים ומתיישבים..... 11
- אנשי העלייה השנייה - נתן אלתרמן..... 11
- אריה (ליובה) אליאב..... 12
- שלום, אידה נודל - נעמי שמר..... 13
- מה שלומך אחות? - נעמי שמר..... 14
- המסע לארץ ישראל – חיים אידיסיס..... 16
- ד. גבורה בשואה..... 17
- המבריח הקטן – הנריקה לאזורט..... 17
- על תנועת הנוער בגטו - נכתב ע"י נער בן ארבע עשרה מגטו לודג'..... 18
- בית ספר בגטו שאבלי - אפרים דקל..... 19
- אשרי הגפרור - חנה סנש..... 19
- דרכו האחרונה – אנדה עמיר-פינקרפלד..... 20
- ה. גבורתם של בעלי צרכים מיוחדים..... 21
- כיסא גלגלים - שלומית כהן אסיף..... 22
- ילד אחד משותק - עפרה גלברט-אבני..... 22
- סיפור של קרן ליבוביץ..... 22
- פעילויות לסיכום הנושא :..... 23
- ביבליוגרפיה..... 25

מבוא

גבורה, על המשמעויות המגוונות שלה, היא ערך משמעותי שמתקשר למועדים ולאירועים מרכזיים בתולדות עמנו בעבר ובהווה. בתקופות שונות במהלך ההיסטוריה ידועים סיפורי גבורה רבים המשמשים מופת בחייו של עם. גבורה באה לידי ביטוי גם בחיי היום יום. לעיתים בעצם הקיום בתנאים קשים במיוחד, ולעיתים במעשים החורגים משגרת הפעולות הצפויות.

גבורה בתוכניות הלימודים

נושא הגבורה מתקשר במסורת ישראל עם חג החנוכה, עם גבורת המכבים ועם עלילות גבורה בתולדות ישראל אותם אנו מציינים במועדים ובחגים (פורים, פסח, יום העצמאות, ל"ג בעומר). מסמכי תכניות הלימודים מתייחסים, אף הם, לערך "גבורה" על המאפיינים השונים שלו, ונותנים לו ביטוי בפעילות הלימודית והחינוכית-ערכית בבתי הספר.

מתוך תוכנית המסגרת לגן הילדים גילאי 3-6 :

"הכרת החשיבות של המסורת ושל החגים בשימור אחדות העם וקיומו במשך אלפי שנות גלות"
"הקנייה של ערכים חברתיים כמו חירות, טוהר מידות, יחסים בין אדם לחברו, עזרה הדדית" (עמ' 127 – 128)

בין מטרות העל בתוכנית הלימודים **תרבות מורשת ישראל** – תוכנית מסגרת לחטיבת הביניים בחינוך הממלכתי (2002) מצויות המטרות הבאות:

"חיזוק הקשר בתחושת השייכות של התלמידים אל מורשת תרבות ישראל".

"בירור תרומתה של שמירת התרבות והמורשת להשרדותו של העם היהודי".

"טיפוח תחושת הזהות היהודית".

"טיפוח תחושת השייכות לעם – כל פרט הוא חוליה בשרשרת".

"חיזוק הזיקה לארץ ישראל ולמדינת ישראל"

"הכרה והוקרה של דמויות מרכזיות בתנועה הציונית של אירועים מעצבים ושל מפעלים מרכזיים שהם אבני דרך במפעל הציוני" (עמ' 9).

מתוך תוכנית היסטוריה לכיתות ו'-ט' בחינוך הממלכתי "טיפוח ההזדהות עם העם והמדינה" (עמ' 10).

"הכרה בשותפות הגורל ובאחדותו של העם היהודי על עדותיו ותפוצותיו" (עמ' 12).

היחידה שלפנינו תעסוק בערך "גבורה" באמצעות מפגש עם מגוון דמויות מן ההיסטוריה היהודית – ישראלית בתקופות שונות. המפגש עם הדמויות מתרחש על ידי עיון בפרקי ספרות, בפרקי עיתונות, בקטעי יומן ובעדויות.

הדמויות מייצגות ערכים של גבורה מהיבטים שונים החל מגבורה בשדה הקרב דרך חלוציות, הגשמת אידיאלים, הצבת רעיון או משימה למען הכלל לפני צרכים אישיים, והתמודדות עם מוגבלויות.

הערכים גבורה וגיבורים ניתנים לפרשנויות שונות גם הדמויות שמייצגות ערכים אלה ביחידה זו תלויות בעיני המתבונן ובעיני התקופה. הבחירה בגיבורים ובמעשי הגבורה שביחידה זו היא אך בחירה אחת מתוך אפשרויות רבות אחרות.

חלקי היחידה:

- א. עיון במושג "גיבור" ו"גבורה"
- ב. גבורה מהיבט לאומי - צבאי
- ג. גבורה של חלוצים, עולים ומתיישבים
- ד. גבורה בשואה
- ה. גבורה של בעלי צרכים מיוחדים

א. עיון במושג "גיבור" ו "גבורה"**גיבור וגבורה מתוך מילון אבן שושן –**

ג-ב-ר בארמית

חזק, רב כוח " כל איש גיבור וכל בן חיל" שמואל א' י"ד

חזק ברוחו – אמיץ " איזהו הגיבור הכובש את יצרו " –אבות ד' א'

1. כל אחד מן הטיפוסים הראשיים ביצירה ספרותית

2. דמות שמעריצים או מזדהים איתה- גיבור ילדות

3. מי שנמצא במרכז ההתעניינות או באירוע מסוים –כבאי, רופא, הורה, תוכי / כלב, ילד

גבורה – היא ביטוי לכוח, עוז, תוקף חזק.

עלילות גדולות, מעשה נועז. " ויתר כל דברי אסא וכל גבורתו וכל אשר עשה". מלכים א'

ט"ו 23

גבורה היא גם **שם הספירה** השישית בספירות הקבלה- כתר, חוכמה בינה, חסד, תפארת גבורה נצח הוד יסוד מלכות.הגבורה היא **תואר כבוד לאלוהים**. " כל דיבור ודיבור שיצא (בהר סיני) מפי הגבורה נחלק לשבעים לשונות" (שבת, פ"ח)**גבורת הלב**- אומץ לב, כוח נפשי ונועזות לעומת כוח הזרוע.**גבורת רצון** – חוזק הרצון, הכוח להתגבר על יצרים ועל חולשות.**גבורות** – זקנה מופלגת, כינוי לגיל ה-80 " בן שמונים – לגבורה (לגבורות) " פרקי אבות, ה' כ"א.**גבורות גשמים**- ירידת גשמים בעיתם. (על שום שהקדמונים ראו בגשמים גילוי גבורתו של האלוהים. בגמרא תענית ב')

בעולם העתיק התקיים זיהוי מוחלט בין הכוח של הגוף והרוח כמצייני גבריות (מקור השם גבורה- ג-ב-ר). התואר "גיבור" הוענק על הצטיינות אנושית, יוזמה ודביקות במשימה לצד יפי הגוף. למשל באפוסים היוונים, האיליאדה והאודיסיאה מאת הומרוס, המספר מתעכב על תיאורי יפי הגוף ותנופתו בזריקת הדיסקוס וביריית החץ.

בתרבות שלנו צמחו מיתוסי גבורה רבים: תל חי, ניל"י, החלוצים, לוחמי מלחמת השחרור, "שועלי שמשון"... מבצע אנטבה ועוד.

מאז שנות ה-60 של המאה הקודמת, נוצר המושג "גיבור תרבות" כינוי לדמות בולטת בתקשורת לדוגמא: כוכבי קולנוע, טלוויזיה, פוליטיקה וספורט, דוגמניות צמרת, זמרים – הפכו לדמויות נערצות על הציבור הרחב.

סיפורי גבורה אינם רק נחלתם של אמיצים ויודעי קרב, אינם רק נחלתם של בני החייל ומיטיבי הלחימה הפיסית. סיפורי גבורה הם סיפורים של גילוי אחריות, של נתינה תוך ויתור, של אמונה ברעיון, באידיאולוגיה, בדת, של הקרבה, של התמודדות עם מצבים קשים ושל הצורך להכריע בין סיפוק המאוויים האישיים לבין כיבוש היצרים.

גבורה מהי?**מתוך "שבילי גבורה" מאת יצחק שדה**

"הגבורה אינה פסגה. היא דרך העפלה, דרך שאין בה קפיצות.

הגבורה אינה מושג צבאי. כל מקום שאתה מוצא בו הקרבה, גם גבורה תמצא שם. אדם ההולך לערוך תצפיות מטאורולוגיות על אי בודד, באזור של חשכה ושליגים, גיבור הוא ודרכו קשה פי כמה מדרכו של איש היוצא להסתכנות חד פעמית.

הרופא העובד במחקר מסוכן ועושה את גופו עצמו שפן-ניסיונות, גיבור הוא.

וגיבור הוא גם המתיישב החלוץ, גם איש הרוח החי למען רעיונו ומפעל חייו.

הגבורה האמיתית מתגלה גם בחולין של יום יום.

אנו רגילים לייחס את מושג הגבורה לצבאיות, מסיבה מובנה: מהלוחם נדרשת הסכמה למפרע הקרבה מכסימלית, לקרבן חיים. אך אין זו הדרך היחידה. . לא הפחדנות היא היפוכה של הגבורה אלא האנוכיות. האיש האנוכי יכול להיות אמיץ, אך גיבור לא יהיה. אין גבורה בבנדיטיזם, אף לא בנועז ביותר. הגבורה היא קודם כל מידה מוסרית.

יכולים יחידים, מעטים אם מעטים ואם רבים, להתאחד לשם מטרות אנוכיות, בלתי מוסריות, והיחידים הללו אפשר שיהיו נטולים כל תחושה של פחד. אבל שכינת הגבורה לא תשרה עליהם בין אם הם חבורת שודדים בשיקגו ובין אם הם שליטים על מדינה פשיסטית בגרמניה.

הגבורה שהיא הקרבה, אינה אכזרית ביסודה, היא אינה מתאכזרת. זו הצורה הנעלה ביותר של השירות. ביסודה היא אהבת הזולת.

דרכה האנושית ביותר של הגבורה היא השליחות. " (שדה יצחק "מסביב למדורה" עמ' 51-50)

נושאים למחשבה ולדיון

- ❖ מהן המשמעויות השונות של המושג "גבורה" כפי שהן משתקפות מדברי יצחק שדה?
- ❖ עם אילו משמעויות אתם מזדהים במיוחד? נמקו בחירתכם.

ב. גבורה מהיבט לאומי צבאי

דבורה הנביאה – שופטים ד'

המכבים - מכבים א', ג', 18-23

מי ימלל גבורות ישראל - מנשה רבינא

יוסף טרומפלדור - בגליל בתל חי - אבא חושי

נתן אלבו – על החייל אלבו – נתן אלתרמן

דבורה הנביאה

"ודבורה אישה נביאה אשת לפידות, היא שופטה את ישראל בעת ההיא והיא יושבת תחת תומר דבורה בין הרמה ובין בית אל בהר אפרים ויעלו אליה בני ישראל למשפט". שופטים, ד' 5-4.

בשני פסוקים אלה מוצגת דמותה של דבורה, תפקידה ומקום פעילותה.

דבורה בשונה מהשופטים שקדמו לה, ושבאו אחריה, אכן הייתה **שופטת**, כלומר, אנשים עלו אליה למשפט. השופטים האחרים הנזכרים בספר שופטים קמו לעם ישראל בשעת מצוקה מסוימת כדי להושיע את העם מפני אויב. ישיבתה של דבורה תחת עץ התומר מעידה על כך שהצדק לא רק צריך להיעשות, אלא גם צריך להיות גלוי לעיני כל.

דבורה הייתה גם **נביאה** " ותאמר אליו הלא ציוה ה' אלוהי ישראל לך ומשכת בהר תבור...ונתתיהו בידך" שופטים ד' 6-7. דבורה נושאת את דבר האלוהים באוזני ברק שממונה לשר הצבא של ישראל מודיעה לו על תוצאות המלחמה, ומשמשת כמתווכת בין ה"צו האלוהי" לבין מי שעתיד לבצע את הצו. דבורה הייתה גם מנהיגה. היא זו שמטילה על ברק את תפקיד שר הצבא " ותשלח ותקרא לברק בן אבינועם מקדש נפתלי, ותאמר אליו הלא ציוה ה' אלוהי ישראל לך ומשכת בהר תבור... (שם ד' 7-6), מלווה אותו במהלך המלחמה": "ויאמר אליה ברק אם תלכי עמי והלכתי, ואם לא תלכי עמי לא אלך" (שם ד' 8). דבורה מזהירה את ברק באותה הזדמנות מפני המהלך הזה שיגזול ממנו את תהילת הניצחון: "הלוך אלך עמך, אפס כי לא תהיה תפארתך על הדרך אשר אתה הולך כי ביד אישה ימכור ה' את סיסרא" (שם, ד' 9). נוסף לכך לפני היציאה לקרב אומרת דבורה לברק: " קום כי זה היום אשר נתן ה' את סיסרא בידך" (שם, ד' 14). דבורה מחזקת את ברק לפני יציאתו לקרב בדברי האלוהים ומשרה עליו ביטחון.

דבורה הייתה גם **משוררת**, ופרק שלם במקרא מוקדש לשירתה המפארת את הניצחון בקרב ומהללת את גיבוריו.

דבורה היא אפוא, דמות המשלבת תכונות וסמכויות דתיות, רוחניות, משפטיות וצבאיות.

בהיסטוריה ובתרבות היהודית היא נתפסת כדמות מרכזית, חזקה המשמשת מופת נשי. עובדה זו בולטת במיוחד על רקע התקופה הקדומה בה מילאו גברים את רב תפקידי המפתח בחברה.

נושאים למחשבה ולדיון:

- קראו בספר שופטים פרקים ד' וה'.
- אילו פרטים אישיים נותן לנו הכתוב בפרק ד' אודות דבורה? צטטו מתוך הפרק.

- באיזו תקופה פעלה דבורה?
- אילו תפקידים מילאה דבורה? צטטו פסוקים המעידים על כך.
- איזו דמות מצטיירת בעיניכם מתוך הדיאלוג של דבורה עם ברק? (פרק ד' פסי' 6-9)
- דבורה נחשבת לאחת הדמויות הנשיות המרכזיות בהיסטוריה היהודית. האם היא גיבורה בעיניכם? נמקו דעתכם.
- מה מתכונותיה ומתפקידיה של דבורה מוצא חן בעיניכם במיוחד? תארו את התכונה והסבירו מדוע בחרתם בה.
- נסו לחשוב על דמות נשית בימינו שמזכירה בתכונותיה את דבורה הנביאה.
- אילו יכולתם לפגוש את דבורה מה הייתם שואלים אותה?

מלחמות המכבים

אחת מהתחנות של העם היהודי, מסימני הדרך של מורשתו, הוא סיפור הלחימה העיקשת נגד היוונים שביקשו להכריח את חירותו הלאומית והדתית. בשנת 166 לפני הספירה הורס נס המרד ביוונים על ידי יהודה המכבי ולוחמיו. מעטים מול רבים נלחמו בגבורה נגד האימפריה היוונית. סיפור הגבורה והניצחון של מעטים מול רבים, של הרוח על החומר הפך לסמל של גבורה בחיי העם היהודי לאורך כל התקופות.

נאום יהודה לפני הקרב נגד אפולוניוס:

ויאמר: נקל כי יסוגרו רבים ביד מעטים, ואין מעצור בפני שמים להושיע ברבים או מעטים, כי לא ברב חיל נצחו במלחמה ומן השמים הגבורה. הם באים אלינו ברוב גאווה ופשע, להשמיד אותנו ואת נשינו ואת בנינו ולבוז אותנו, ואנחנו נלחמים על נפשותינו ועל תורתנו, והוא ייגוף אותם לפנינו, ואתם אל תיראו מפניהם (מכבים א', ג', 18-23).

הקריאה של מתתיהו ובנו יהודה לצאת למלחמה ביוונים נתפסת עד היום כמעשה גבורה של מיעוט מדוכא המניף את נס המרד מול מעצמה אדירה. החשמונאים יוצאים למלחמה מתוך דבקות דתית כדי לשמר את אורח החיים היהודי המדגיש את האמונה באל אחד ואת קיום מצוות התורה. יש במאבק שלהם גם מימד לאומי שחתר לשמירת עצמאות ישראל. המכבים מודעים לנחיתות הצבאית שלהם, אך הם בוטחים באלוהים ובצדקתם.

שאלות למחשבה ולדיון:

- על מה יצאו יהודה ולוחמיו למלחמה ביוונים? צטטו מתוך הכתוב והסבירו.
- יהודה אומר בדבריו: "ואנחנו נלחמים על נפשותינו ועל תורתנו" למה התכוון במילים "נפשותינו" ו"תורתנו"?

- משפחת החשמונאים הרימה את נס המרד ביוונים. האם ניתן לראות במעשה שלהם מעשה גבורה? (חשבו על הסיכונים הרבים שיש במעשה כזה).
- יש הרואים במאבקם של החשמונאים מאבק על קידוש השם. מה פירוש הביטוי "על קידוש השם"?
- ("קידוש השם" – הכוונה לנכונותו של יהודי לעשות הכל גם במחיר של הקרבת חייו למען מילוי מצוות האל).
- בהיסטוריה היהודית הקדומה ידועים מקרים רבים של יהודים שבחרו למות על "קידוש השם". מצאו דוגמאות לכך.
- נסו להביא דוגמאות מימינו למאבקים על רקע דתי. הביעו דעתכם האם ניתן לראות בהם מעשי גבורה. נמקו דבריכם.

בגליל בתל חי - אבא חושי

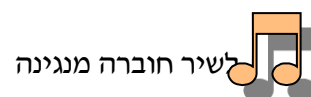
"תל חי" הוקמה בגליל העליון ב-1918 על ידי ותיקי ארגון ה"שומר". בסדרת תקריות עם ערביי הסביבה, שהגיעו לשיאן ב-י"א באדר תר"פ (1920) נפלו יוסף טרומפלדור ושבעה מחבריו. יום מותו של טרומפלדור נקבע כיום זיכרון ועלייה לרגל לתל חי. סמוך לתל חי הוקמה לאחר שנים קריית שמונה, על שם שמונת מגיני תל חי.

ההגנה על תל חי ודמותו של יוסף טרומפלדור הפכו לסמל ולמופת ישראלי של גבורת מעטים מול רבים ולדבקות בהגנה על המולדת. על טרומפלדור ותל חי נכתבו מספר שירים. בשנים האחרונות הדעות חלוקות לגבי גבורתם של אנשי תל חי ולגבי האמירה המפורסמת של טרומפלדור: "טוב למות בעד ארצנו".

שירו של אבא חושי מתאר בקיצור נמרץ את ניסיון ההגנה על תל חי של טרומפלדור וחבריו הלוחמים. הדובר בשיר מביע את דעתו על טרומפלדור "גיבור יוסף נפלי" וכן מציין שהמעשה נעשה למען העם והמדינה. הוא רואה בטרומפלדור דמות מופת נועזת, הן כחלוץ והן כלוחם.

שאלות למחשבה ולדיון:

- תארו את סיפור תל חי על פי השיר.
- במה היה טרומפלדור גיבור בעיני דובר השיר?
- האם טרומפלדור גיבור בעיניכם? נמקו את דעתכם.

לשיר חוברה מנגינה

שירים נוספים בנושא תל חי: "ליל יא" באדר" מאת אנדה עמיר-פינקרפלד, "עלי גבעה" מאת אברהם ברוידס.

מי ימלל – מנשה רבינא

השיר "מי ימלל" נכתב בתקופת מאורעות תרצ"ו – תרצ"ט (1936 – 1939) בארץ ישראל. בתקופה זו נאבק הישוב היהודי נגד פרעות הערבים למען עלייה חופשית, למען עבודה עברית ולמען בטחונו. בשיר רבינא מקשר בין מאורעות ההווה לבין ההיסטוריה של העם היהודי בכל הדורות. המשורר מציין שבכל דור הייתה דמות של גיבור שקמה בשעת מצוקה והושיעה את העם. כפי שהמכבים הצילו את עם ישראל בתקופת השלטון היווני, הוא בטוח שגם בימנו, בשעת משבר או מצוקה, יתאחד כל עם ישראל כדי לגבור על אויביו. בתקופות שונות בהיסטוריה היהודית נדרשו כותבים לדמותו של המכבי ששימשה סמל ומופת לגבורת המעטים על הרבים.

שאלות למחשבה ולדיון:

- באיזו תקופה לדעתכם נכתב השיר? נמקו את תשובתכם. (מילות השיר מרמזות על כך שהשיר נכתב בשעת קושי לעם ישראל).
- בשיר שני בתים. הבית הראשון פותח בשאלה רטורית. הסבירו את השאלה.
- מהי התשובה לשאלה הניתנת בבית הראשון?
- הבית השני פותח במילת ציווי "שמעו!" מה תורמת מילה זו למשמעות של הבית השני? (הטון במילת הציווי מרמז על ביטחון ואמונה באפשרות של העם לגבור על אויביו) .
- מיהו לדעתכם המכבי בזמן הזה?

על החייל אלבז - נתן אלתרמן

נתן אלבז עלה בגיל 17 לבד עם העלייה ה"לא חוקית" ממרוקו, הוא נדד מקיבוץ לקיבוץ וחי בתנאים קשים ללא משפחתו בארץ. נתן התגייס לצבא ושירת כחייל בודד מתוך תחושת בדידות וניכור. לאחר תקופה של שירות התאקלם בצבא ואהב את שירותו. נתן התנדב פעמים רבות למשימות שונות. בפברואר 1954 עסקו אלבז וחבריו בפירוקו של נשק באוהל המחנה הצבאי. לפתע השתחררה נצרת רימון. אלבז הבין שאם יישאר באהל כל התחמושת תתפוצץ ותגרום לאסון כבד במחנה. בארבע השניות שעמדו לרשותו החליט לצאת מן האוהל ולהתפוצץ על הרימון. אלבז נהרג ובכך הציל את חבריו שעמדו מסביב. במעשהו גילה נתן אומץ לב וגבורה יוצאת דופן. נתן אלבז קיבל צל"ש על ידי הרמטכ"ל משה דיין ומאוחר יותר קיבל את עיטור המופת.

הסיפור הכה גלים ברחבי הארץ, ונתן אלתרמן כתב לזכרו את השיר שהתפרסם ב"טור השביעי". השיר בנוי מזוגות של בתים צמודים בני שש שורות וארבע שורות. בכל בית ראשון מבין השניים מתוארת העשייה של אלבז, ובכל בית שני מתוארים קווים לדמותו – הרקע שלו ותכונותיו. בכל בית שכזה מוזכר הרקע המרוקאי של אלבז על דרך השלילה, כפי שנתפסה עדה זו באותה תקופה בארץ. "הה, חמום ונמהר לבלי חוק, / שורש אפריקה, בן מרוקו" וכן " הה זונק ושואג בקול רם / ומרבה מהומה בעולם". מתוך הניגודיות מקבל מעשה הגבורה של נתן אלבז משנה תוקף. לשון השיר מעוררת בקורא פליאה כביכול על העובדה שדווקא "בן מרוק" שכזה עשה מעשה גבורה וחירף נפשו למען הצלת

חבריו. השיר מנסה לנתץ את הדעה שהייתה רווחת באותה תקופה בקרב חלק מהציבור בדבר תכונות אופי מסוימות של העדה המרוקאית.

שאלות למחשבה ולדיון:

- ספרו את סיפורו של נתן אלבז על פי השיר.
- השיר כולו כתוב בגוף נוכח בלשון פנייה אל נתן אלבז. מהי לדעתכם תרומת לשון הפנייה לשיר? (זו פנייה אינטימית, מעין שיח אישי עם נתן על האירוע ועל אישיותו. בשיח מנסה הדובר "להחיות" את דמותו של נתן).
- בשיר פעלים רבים המתארים את מעשיו של נתן. צטטו אותם. על מה מעיד ריבוי הפעלים? מה משותף לכל הפעלים האלה? (בשיר ניכרת תחושה של דחיפות, של רגע גורלי שבו החלטה צריכה ליפול בתוך שניות, ולכן ריבוי הפעלים הקשורים בעשייה).
- במלחמת לבנון השנייה, שהתחוללה בשנת 2006, התגלו מעשי גבורה תוך כדי הקרבה. הדוגמא הבולטת היא מעשהו של רועי קליין ז"ל שהציל את חבריו בגופו. קראו אודות רועי קליין. הביעו דעתכם על המעשה של רועי ועל מעשהו של נתן אלבז.

<http://www.roiklein.co.il>

ג. גבורה של חלוצים, עולים ומתיישבים

אנשי העלייה השנייה – נתן אלתרמן
 ליובה אליאב- המתנדב הנצחי – מיכאל בר זהר
 שלום, אידה נודל – נעמי שמר
 אידה נודל - מה שלומך אחות? - נעמי שמר
 המסע לארץ ישראל – חיים אידיסיס

אנשי העלייה השנייה - נתן אלתרמן

השיר נכתב במלאת חמישים שנה לעלייה השנייה והתפרסם בספר "התיבה המזמרת". כל בית שני מסתיים בתיאור העולים במשפט: " איזה מין בני אדם משונים!" סימן הקריאה בסיום כל משפט כזה מעיד על התפעלות הדובר בשיר ועל התרגשותו לנוכח המעשים המהפכניים של אנשי העלייה השנייה. הם היו משונים מבחינות רבות בעיניהם של בני התקופה שהיו כבר בארץ, בני העלייה הראשונה ובני היישוב הישן".

השיר משקף הן את האידיאולוגיה של אנשי העלייה השנייה והן את מעשיהם בפועל. עובדה זו משתקפת גם במבנה השיר. בבית אחד ניתן תיאור החזון שלהם ובבית שלאחריו מתואר המעשה שעשו: "הם אמרו: " לא צריך שנירא / משודד ומצר ורודף. . . " והם עושים: "מייסדים 'השומר' / ומשיחים שיח סוד". . . וכן אמרו: "נייסד קבוצה/ ונהיה אנשים אחים" . . . ועשו: "ונטו אהלים לבנים . . . מייסדים קבוצת דגניה".

לבושם היה לבוש ילידי, הם דיברו בשפה העברית ועבדו את עבודת האדמה שלא הייתה מלאכה של יהודים. אנשי העלייה השנייה ייסדו אגודת שמירה עברית " השומר" וגם זאת לא הייתה פעילות יהודית אופיינית. בני העלייה השנייה היו נחושים בחזונם ליישב את הארץ ולבסס אותה בכוח העבודה העברית, השמירה העברית והשפה העברית.

שאלות למחשבה ולדיון:

- מי הם האנשים שמכונים בשיר "עלמים צעירים" ו"עלמות צעירות"? מניין הגיעו? מתי הגיעו? לאן? ערכו רשימה של מקומות אליהם הגיעו העולים. אתרו את המקומות על מפת הארץ. (יש להפנות את הלומדים לעיין במקורות העוסקים בתקופת העלייה השנייה).
- בשיר צירופי מילים וביטויים שאינם בשפת היום יום. לפניכם חלק מהם: "צרורות זעירים"; "לסקל" "בזים ושונאים"; "שדות קמשונים" "לא צריך שנירא משודד ומצר ורודף"; "מלשונות נכר", נסו לפרש אותם. היעזרו בהקשר הכתוב או במילון.
- צטטו מתוך השיר מה היו שאיפותיהם של אנשי העלייה השנייה? ומה הם ביקשו להגשים?
- בשיר מכונים אנשי העלייה השנייה "מפליגים בדמיון/ וחולמים חלומות". מדוע תוארו כך?
- האם התגשם חלומם? הוכח מתוך השיר ומתוך מבט על התפתחות היישוב בישראל עד היום.

- בשיר חוזר המשפט : "באמת, בני אדם משונים מאוד!" פעמים רבות. במה היו האנשים משונים על פי השיר? ערכו רשימה של מעשים או פעולות שנראו כמשונים באותם הימים.
- השיר נכתב ממרחק של זמן. אחרי קום המדינה. כיצד נראית הארץ בעיני "האנשים המשונים" לאחר עבור השנים? צטטו מתוך השיר.
- האם היו אנשי העלייה השנייה גיבורים בעיניכם? במה התבטאה גבורתם? (הגבורה המתוארת בשיר היא גבורה פיזית אך בעיקר גבורה של הרוח ושל הנפש שהיא לא פחות קשה למימוש מגבורה פיזית. גבורה מבחינות אחדות: דבקות בחזון ומטרה ברורה והיכולת להגשים אותה למרות המכשלות והקשיים. עזיבת המוכר והנוח, הליכה אל הרחוק והבלתי ידוע, פרידה מבני משפחה ומתרבות מוכרת אל סביבה זרה ועוינת, התמודדות עם קשיים רגשיים (בדידות, ניכור... וקשיים פיזיים: עבודה קשה ובלתי מוכרת, מחלות, אקלים שונה וקשה, תנאי מגורים קשים).
- בעקבות השיר, האם לדעתכם יש לחלומות של אנשי העלייה השנייה מקום גם בימינו? הסבירו את עמדתכם.

ניתן ללמוד את השיר "אנו נושאים לפידים" מאת זאב המאיר את נושא הגבורה מנקודת מבט דומה. בשיר תיאור של נושא "לפידים" בלילות אפלים המכוון אל החלוצים שבנו את המדינה בעבודה קשה" לעמק הלכנו, ההרה עלינו, את מעינות האורות הגנוזים עלינו... בסלע חצבנו עד דם. "המאבק לא תם" ואנו נושאים לפידים בלילות אפלים." הדובר בשיר מבקש ממי ששותף לחזון להצטרף. הבקשה שלו יפה היום כפי שהייתה לפני שנים.

רצוי לדבר על מוטיב האור שמופיע בשיר "ויהי אור" לאיזה אור מתכוון הכתוב?

אריה (ליובה) אליאב

כאשר חושבים היום על גיבורי ישראל, חושבים על דמות גברית, מאצ'ואיסטית, או דמות טלוויזיונית "שורדת" באי נידח. אולי דווקא דמות "רכה" של גיבור היודע להקשיב לצורכי הזולת והחברה, שנאמן לערכים המוסריים שלו, שמתלבט, שמשתנה ושפועל מתוך מחשבה ואמונה לתיקון החברה והמדינה הוא הגיבור האמיתי.

אריה (ליובה) אליאב הוא בדיוק דמות כזו. תחנות חייו של אליאב שזורות בצינוני הדרך ההיסטוריים של ארץ ישראל ומדינת ישראל. החל בשירותו ב"הגנה" גיוסו לצבא הבריטי, פעלו במאבק על ההעפלה והעלייה, דרך גיוסו לתפקידים ציבוריים כאחראי על קליטת המיליון הראשון של העולים בראשית המדינה, עזרתו בהקמת חבל לכיש ופעילותו במוסקבה למען יהודי ברית המועצות.

נוסף לכך שימש אליאב בתפקידים פוליטיים מפלגתיים. אך יותר מכל בלט בתרומתו לחברה על כל רבדיה. תרומתו של אליאב לא הצטמצמה רק בהעלאת רעיונות, הוא היה חלק בלתי נפרד מביצועם. הוא בחר לחיות בתוך האוכלוסיות השונות שביניהן פעל. לדוגמה, הוא ומשפחתו עברו לחיות במושב נבטים בתחילת שנות ה-50, שם עסק בהוראת העברית ובחינוך, לימד אסירים קרוא וכתוב, היה הרוח

החיה בהקמת העיר קריית גת הישובים בסביבה, חי בשדרות ולימד עברית וציונות את תושבי המקום, הגה ויזם והפעיל את פרויקט כפר הנוער בניצנה כולל בית ספר להקמת הנגב. אליאב היווה מופת ודוגמה אישית ליכולתו של הפרט לתרום לתרומה ייחודית ומשמעותית למען החברה. אליאב עסק בשאלות אנושיות מורכבות, אך ניתנות לפיתרון. דמותו יכולה להוות מודל לחיקוי עבור הדור הצעיר המחפש את דרכו.

נושאים לדיון ולמחשבה:

- קראו את הפרק "המתנדב הנצחי" בתוך ספרו של מיכאל בר זהר "ספר המופת – אנשי מופת ומעש בישראל".
- חפשו מקורות מידע נוספים אודות אליאב.
- ציינו תחנות מרכזיות בחייו של אליאב.
- התבוננו במפת ישראל ואתרו את המקומות בהם פעל אליאב. איפה הם נמצאים ומה ניתן להסיק מכך על דמותו של אליאב?
- בר זהר בחר באליאב כאחד מאנשי המופת בספרו. מה דעתכם על בחירה זו?
- האם לובה אליאב הוא גיבור בעיניכם? נמקו את תשובתכם.
- אילו תכונות בולטות במיוחד בדמותו של אליאב?
- עם אילו מעשים אתם מזדהים במיוחד? הסבירו את בחירתכם.
- אליאב חי בינינו כיום. לו הייתם נפגשים איתו מה הייתם שואלים אותו?
- לאור פעילותו של אליאב כפי שבאה לידי ביטוי במקורות השונים, מה לדעתכם היה אליאב מציע לבני הנוער כיום?
- בעקבות היכרותכם עם דמותו של אליאב כתבו לו מכתב או אימייל.

שלום, אידה נודל - נעמי שמר

אידה נודל נולדה בפרבר של מוסקבה, והחל משנות ה-70 היא הייתה פעילה הן במאבק נגד השלטון הרוסי והן במאבק של היהודים למען עלייה לארץ ישראל. במהלך פעילותה היא תמכה ביהודים שנאסרו בעקבות מאבקים, עתרה בשמם לשלטונות במוסקבה, וייצגה אותם בפני מנהלי מחנות ובתי סוהר. אידה נודל נהגה להיפגש עם זרים שביקרו במוסקבה וחשפה בפניהם את הפרת הזכויות של אסירים בארצם. היא פוטרה מעבודתה ובשנת 1978 נאסרה למשך ארבע שנים בסיביר. בתקופת מאסרה הפכה לסמל כ"סירובניקית" וזכתה לתמיכה מצד אנשים רבים וראשי מדינות ברחבי העולם כגון רונלד רייגן, מרגרט תאצ'ר והשחקנית ג'ין פונדה. אידה נודל עלתה לישראל ב-1987.

נעמי שמר כתבה שני שירים על אידה נודל, שהיתה אסירת ציון: "שלום, אידה נודל" ו"מה שלומך אחות?".

בשיר "שלום, אידה נודל", שנכתב בשנת 1979, מתארת נעמי שמר את המשותף ואת השונה ביניהן. שתי נשים שנולדו באותה השנה, לאותו עם במקומות רחוקים זה מזה ולגורל שונה מאוד. נעמי שמר

מביעה הזדהות עמוקה עם אידה נודל ועם מאבקה ומסיימת את השיר במילים: " ולהאמין / שעוד אזכה לראות אותך על סף ביתי / ושמש ענקית / תזרח על שתינו, אחותי". בשיר זה היא כורתת ברית עם אידה ומכנה אותה בתואר "אחותי". זהו שיר אישי מאוד שבו הדוברת מעמידה זו לעומת זו את החיים הנוחים שלה עד כדי פינוק לעומת הקשיים הפיסיים והנפשיים שאידה נודל עוברת במקום מאסרה בסיביר.

שאלות למחשבה ולדיון

- השוו את חיי אידה נודל לעומת חייה של הדוברת בשיר.
- בשיר יש שימוש בניגודיות. למה תורם השימוש באמצעי זה?
- מדוע מבקשת הדוברת לכנות את אידה נודל בשם: "אחותי"? (הפנייה אינטימית, אישית קרובה כבת משפחה - משפחה במובן המצומצם ובמובן הרחב בכת משפחה לעם היהודי כולו).
- השיר מבקש להעביר מסר של עידוד ותקווה. כתבו כיצד זה בא לידי ביטוי בשיר.

מה שלומך אחות? - נעמי שמר

השיר " מה שלומך אחות?" נכתב בשנת 1986, שנה לפני עלייתה ארצה. המונח "אסירי ציון" ניתן לכל היהודים שנאבקו על עלייתם לארץ ישראל ונאסרו על ידי השלטונות בשל מאבקים. זהו שיר אינטימי כתוב בגוף ראשון המעיד על קרבה רבה בין הדוברת לבין הדמות אליה היא מכוונת את דבריה, כנראה, אידה נודל. הדוברת פונה אל האחות הנמצאת במרחקים ומנסה הן לשוחח עמה והן לעודד אותה במילים. בשיר קיים מתח בין המציאות בה חיה הדוברת לבין המציאות בה חיה האחות. המרחק בין הדוברת לבין האחות הוא גם מרחק פיסי ממשי וגם מרחק קיומי. האחות נמצאת בארץ אחרת, במקום שהיא לא בחרה בו (בכלא הרוסי), צופה בנוף שהיא מבקשת לעזוב. לעומתה הדוברת נמצאת בביתה בנוף מוכר, מוקפת בני בית שמרגיעים אותה. " וסביבי המית הבית/ מרגיעה אותי בינתיים/ זה מה שחשוב".

הדוברת בשיר פונה אל אידה כאחות, בדומה לשיר הקודם, ומציעה לה תמיכה כאחות בשעות הקשות. היא מרגישה שאינה יכולה לעשות יותר מזה בנסיבות אלו.

השיר אמנם הופנה אל אידה נודל, אך הוא יכול לבטא תחושות של רבים בארץ כלפי כל מסורבי העלייה.

פעילויות למחשבה ודיון

- קראו על אידה נודל – חייה ומאבקה במקורות מידע אחדים.
- מי הן שתי הדמויות בשיר? מה ידוע לכם עליהן? איפה הן נמצאות? את מי הן מייצגות?
- בבית הפותח של השיר ובבית המסיים פונה הדוברת אל האחות בשאלה: "מה שלומך אחות הבוקר?" זו שאלה רטורית ובכל זאת היא נשאלת פעמיים. על מה מעידה שאלה זו?
(חזרה על השאלה הרטורית בפתיחה ובסיום מעידה על מעין שיח אישי המתנהל בין השתיים, שיח קרוב, ממשי כפי שמתנהלת כל שיחה בין שתי נשים שיושבות יחד ומדברות. המסגרת של השיר מרמזת על קרבה רבה, אך התוכן של השיר מעיד על הריחוק הפיסי שקיים בין ההוויה של הדוברת לבין ההוויה של הנמענת).
- אילו משפטים מרכזיים חוזרים בשיר? העתיקו אותם.
- בשיר נאמר: " טוב שהחלון פתוח / יש לשמור על קור הרוח / ועל הכוחות ". למה הכוונה בכל אחת מהשורות האלו? לאיזה חלון מכוונת הדוברת? על איזה "קור רוח וכוחות" מדובר?
(החלון הפתוח מסמל את חלון ההזדמנויות, את התקווה לממש את הרצון לעזוב את ברה"מ ולעלות ארצה. "קור הרוח והכוחות" מרמזים על הצורך בשמירה על רוח המאבק ועל הכוחות הנפשיים והפיסיים הן של הנאבקים עצמם והן של הנאבקים למענם כדי להצליח במשימה).
- ציינו מתוך השיר מילות עידוד ונחמה שמעבירה הדוברת אל האחות.
(" התרשי לי לזכור / ולהזכיר תמיד / לך יש אותי / לי יש אותך / לנו יש אותנו " יש כאן ביטוי לנחמה כפולה – הדוברת מתנחמת " התרשי לי לזכור" ומנחמת " ולהזכיר תמיד / לך יש אותי "...
- מה מבקשת הדוברת מהדמות אליה היא פונה בשיר. צטטו את בקשתה.
("אל תסתירי את פניך / אל יחדל קולך")
- הסבירו את המשפטים " אל תסתירי את פניך / אל יחדל קולך " .
- "תיכף יתגלו שמים / אל תסתירי את פניך / אל יחדל קולך " השמים משמשים כמטפורה. הסבירו אותה, למה נבחרו השמים למטרה זו?
- השמים יכולים להיות הן אפורים וקודרים ובכך הם מייצגים את התקופה של אפלה וקושי, הם יכולים להיות גם בהירים מאוד ובכך הם מייצגים תקווה ושינוי.
- הדוברת מכריזה בשיר: " מה שלא נולד בדמע / לא שווה הרבה / מה שלא נולד בדמע / הוא לא ייקצר בזמר / ולא יביא מרפא " למה מכוונת הדוברת בשורות אלה?
(על פי המסורת היהודית גאולה קשורה בייסורים ובמאבק. פעמים רבות מה שהושג במאבק, זוכה למעמד הרואי).
- צטטו מתוך שני השירים על אידה נודל משפטים המבטאים יחס של אחווה, סולידאריות ואהבה בין האחיות.
- האם דמותה של אידה נודל נחשבת בעיניכם לגיבורה? נמקו דעתכם.

- השוו בין שני השירים מבחינת הרקע, האווירה בשיר, הנושאים שעולים בו ויחסה של הדוברת אל הדמות של אידה נודל.
- האם מוכרות לכם דמויות אחרות שנאבקו על זכותן לחירות ולחיים חופשיים? ספרו על אחת מהן. האם היא נחשבת בעיניכם לגיבורה.

המסע לארץ ישראל – חיים אידיסיס

שיר זה מתאר את מסע העלייה לישראל של קבוצת יהודים מאתיופיה כהגשמה של חלום בן דורות. הערה: עיון בשיר ופעילויות ראו ביחידה "ירושלים, מאה דורות חלמתי עליך" בתוך תת היחידה: ירושלים-כיסופים והלל.

ד. גבורה בשואה

המבריה הקטן - הנריקה לאזורט
 גניבה בגטו - אירנה, גטו ורשה
 על תנועת הנוער בגטו - נער מגטו לודז'
 בית הספר בגטו שאבלי - אפרים דקל
 אשרי הגפרור – חנה סנש
 דרכו האחרונה – אנדה עמיר-פינקרפלד

גבורת ילדים בשואה

כאשר חושבים על גבורה בתקופת השואה עולים בדעתנו ארגוני המרי השונים בגטאות ובמחנות. אנו מבקשים להצביע על גבורה מסוג אחר, הגבורה שבקיום חיי יום יום בתנאים בלתי אפשריים, המשך קיום חיים יהודיים כגון: לימודים, פעילויות של תנועות הנוער, קיום חגים ואירועים תרבותיים ועוד. אנו מבקשים להאיר את סיפורי הגבורה של ילדים שנטלו על עצמם את תפקיד ההורים בדאגה לפרנסה ולהשגת מזון תוך סיכון עצמי.

המבריה הקטן – הנריקה לאזורט

לאזורט, משוררת יהודיה שחייתה בגטו ורשה כתבה את השיר בהיותה בגטו. לאזורט נספתה בטרבלינקה. השיר, שמתאר את הפעילות הנפוצה של ילדים בגטו להשגת מזון, הפך להיות אחד השירים המוכרים ביותר ותורגם במספר תרגומים. בשיר מתוארת בפרטי פרטים דרכו של ילד אחד קטן היוצא בלילה מתוך הגטו כדי לנסות להשיג מזון. מתוך השיר אנו למדים על הילד את הפרטים הבאים: הוא קטן, רזה מאוד וזריז, כי רק כך יוכל לעבור את הפרצות בחומה. הוא רעב מאוד, ויש לו אימא רעבה שמחכה לו ותלויה בו. מתקיים כאן היפוך תפקידים – הילד הוא שאחראי להשגת מזון וטיפול באם. אכן, רק רעב ודאגה לאם יניעו אותו לבצע משימה כזו, שסיכוייה להצלחה קלושים מאוד. יתרה מזו, הסיכון להיתפס על ידי הנאצים ולהיענש קשות גדול מהסיכוי לשוב בשלום עם פת לחם. יש בשיר ניגוד בין הפחד של ילד צעיר מפני הסכנות שידועות לו היטב "בלב פחד נצחתי" לבין הנחישות שלו והמסירות שלו לאמו "הכול צריך לשאת / כדי שמחר תאכלו, רבותי, לחם לשובע לאכול". הדובר בשיר משתמש בביטויים המעידים על בגרותו של הילד כגון: " ואם יד הגורל במפתיע / תשיג אותי אי פעם במשחק הזה / המארב של החיים הרגיל, את אימא, אל תחכי לי עוד". הילד הוא אנונימי, אין לו שם. הוא מייצג רבים כמותו בתקופת השואה שחירפו נפשם למען ההישרדות יום יום.

שאלות למחשבה ולדיון:

- תארו את ההתרחשות בשיר. (התייחסו לזמן, למקום, לגיבור הראשי)
- מה אנו יודעים על הילד על פי השיר? תארו אותו. מה לא יודעים עליו?

- מה התפקיד שהילד לוקח על עצמו?
- מהן הסכנות האורבות למבריח הקטן במשימה?
- מהן המחשבות המלוות את הילד במהלך ביצוע המשימה? (התייחסו למחשבותיו ולתחושותיו בכל אחד מהבטים).
- בשני הבטים האחרונים הדובר פונה אל אמו. מה עולה מתוך הפנייה אל האם? (הדובר מודע לאפשרות שהוא לא יחזור מהמשימה והוא מודע לכך שאמו תלויה בו, וזו המחשבה המרכזית המטרידה אותו " מי לך, אימי מחר לחם יביא?")
- האם לדעתכם, מעשהו של הילד נחשב למעשה גבורה? הסבירו דעתכם.

מקורות נוספים לעיון בנושא:

גניבה בגטו מאת אירנה, גטו ורשה

(מתוך: מבעד לעינינו, ילדים חווים את השואה בעריכת יצחק ב. טיטלבוים).
העדות של אירנה מגטו וורשה מזכירה סיטואציה דומה לזו המתוארת בשיר "המבריח הקטן".
מצאו קווי דמיון וקווי שוני בין שני הילדים. (מבחינת המקום, הזמן, הדובר, מושגים, תחושות ומחשבות).

על תנועת הנוער בגטו - נכתב ע"י נער בן ארבע עשרה מגטו לודג'.

תנועות הנוער בגטאות כמו "השומר הצעיר" "דרור" ואחרות התקיימו במחתרת. פעילותן לא הייתה גלוייה אך תרמה מאוד לחיזוק בני הנוער. וכך כותב נער בן ארבע עשרה בגטו לודג':
"חרף התנגדותה של אמי הלכתי לפגישת הקן. ערב זה, אשר את מועדו המדויק איני זוכר, היה לנקודת מפנה בחיי. כל מה שהיה אחרי הערב הזה אינו דומה למה שהיה לפניו. פתאום היה טעם אפילו לחיי היומיום בגטו האפור והעצוב. היה למה לצפות במשך היום. בערב תהיה פעולה בקן. . בשעות אלו הגטו מסביב לא היה קיים. כאשר ישבנו במעגל ושרנו שירי מולדת כמו העתקנו את עצמנו לאחד הקיבוצים או המושבות בארץ ישראל.

כלום אפשר בגטו לחלום על אושר גדול מזה? "

מתוך: חולבסקי, שלום, "על הנוער היהודי שהיה", בתוך: ילקוט מורשת מב-מג, אוגוסט 1987, עמ' 147.

הדובר מתאר את החשיבות שהייתה לתנועות הנוער בחייו. הוא אפילו רואה בהצטרפותו אל תנועת הנוער נקודת מפנה בחייו. " פתאום היה טעם אפילו לחיי היום יום בגטו האפור והעצוב, היה למה לצפות במשך היום".

- הדובר בגטו לודג' מספר: " . . . חרף התנגדותה של אמי הלכתי לפגישת הקן. ערב זה, אשר את מועדו המדויק איני זוכר, היה לנקודת מפנה בחיי". מהי, לדעתכם, תרומת תנועת הנוער לדובר בתקופת השואה?
- הדובר שאול: " כלום אפשר בגטו לחלום על אושר גדול מזה?" מהו האושר אליו מכוון הדובר?
- מדוע לדעתכם התנגדה האם להליכה של הדובר לפגישת הקן?
- האם הדובר הינו גיבור בעיניכם? במה מתבטאת גבורתו?

בית ספר בגטו שאבלי - אפרים דקל

במסגרת הגטו התקיימו גם בתי ספר יהודיים, כמו תנועות הנוער, גם בתי הספר התקיימו רק במחתרת. כזה היה בית הספר בגטו שאבלי שבליטא. הנאצים אסרו על חינוך הילדים היהודיים, ועל אף הגזירה הזו המשיכו לקיים בסתר בתנאים בלתי אפשריים כיתות לימוד בצפיפות, בעוני, אך במסירות רבה: "כיתות, כיתות היו מתגנבים ילדינו אל בית ספרם, היו מצטופפים בחדרים אלה, ושומעים במשך שעותיים תורה מפי מוריהם ויוצאים אחר כך בהיחבא על מנת לפנות מקום לכיתה שנייה".

- לאחר קריאה של הטקסט מה לדעתכם תרם בית הספר לדובר בתקופת השואה?
 - האם ניהול בית ספר יהודי בתקופת השואה במחתרת ולימודים בו ייחשבו, לדעתכם, למעשה גבורה? הסבירו דעתכם.
- (פעילויות מסוג זה ואחרות גרמו לבני הנוער להרגיש שמהו מהחיים שלהם ממשיך להתנהל כסדרו, חברויות בין בני נוער, קיום לימודים, מסגרת ההשתייכות, האפשרות לחלום ואפילו לחוות רגעים אחדים של אושר).

אשרי הגפרור - חנה סנש

חנה סנש נשלחה עם קבוצת צנחנים עבריים מארץ ישראל לצנוח ביוגוסלביה בעת מלחמת העולם השנייה במטרה להגיע להונגריה ולעזור לקהילת היהודים. חנה סנש נתפסה, נאסרה, עונתה קשות והוצאה להורג על ידי הנאצים.

בעיצומה של מלחמת העולם השנייה, היא כותבת ביומנה ב-8.1.1943: "היה שבוע שזעזע אותי. קם בי איזה רעיון פתאומי שאני צריכה לנסוע להונגריה, להיות שם בימים האלה, לתת יד לארגון עליית נוער ולהביא גם את אימא". כעבור שבועיים אכן ניתנה לה ההזדמנות לכך כשהוצע לה להצטרף לקבוצה המתארגנת לשם הצלת יהודים מאירופה.

במעשה זה ובזכות אישיותה המיוחדת היא נחשבת לדמות מופת עד עצם היום הזה. שירה "בדרך" מעיד על הצורך שחשה לעזוב את העולם הבטוח יותר בארץ ישראל כדי לצאת לשליחות להצלת בני עמה באירופה.

השיר "אשרי" נכתב ב-2.5.1944 כחודש לפני שעברה את הגבול להונגריה ונתפסה. השיר כולו הוא מטפורה לרוח האדם. השיר בנוי מארבע שורות בלבד ויש בו שימוש רב במילים טעונות הלקוחות מתחום האש והבעירה. הגפרור מסמל את האדם, והלהבה מסמלת את רוחו ואת נחישותו למאבק על אמונתו ועל חייו. במקרים רבים אנשים נהרגים ונשרפים בעבור חזונם ואמונתם. בעיני הדוברת מאושר האדם שיש בעירה בקרבו, שמסוגל להצית להבות ולהניע אנשים נוספים, אך מאושר גם האדם שיודע "לחדול בכבוד".

המילה החוזרת בראשיתה של כל שורה בשיר היא "אשרי" (מאושר האדם ש...), מילה זו מופיעה בתפילות שחרית ומנחה, התפילה נקראת "תפילת אשרי". "אשרי יושבי ביתך, עוד יהללך סלה: אשרי העם שככה לו, אשרי העם שה' אלוהיו". (מתוך תפילת מנחה). בתפילה, ההלל ניתן לאלוהים, ולעומת זאת בדברי חנה סנש ההלל הוא לאדם ולרוחו.

שאלות למחשבה ולדיון:

- מיהו המאושר שאליו מכוונת הדוברת בשיר?
- את מי מסמל הגפרור? את מי מסמלת הלהבה?
- למי מכוונת הדוברת בשורה: " אשרי הלבבות שידעו לחדול בכבוד"? (הכוונה כנראה לאנשים שנהרגים על אמונתם ועל ערכים משמעותיים בחייהם).
- השיר נפתח ומסתיים באותה השורה: " אשרי הגפרור שנשרף והצית להבות" למה תורמת חזרה זו?
- שימו לב לריבוי המילים מתחום השריפה והאש. אילו משמעויות יש למילים אלה ומדוע בחרה הדוברת להשתמש בהן?
- חנה סנש נחשבת לאחת מהגיבורות הנערצות בהיסטוריה הארץ ישראלית. קראו אודותיה במקורות שונים.
- האם היא גיבורה בעיניכם? במה מתבטאת גבורתה?
- מצאו קוים מקבילים בין הנאמר בשיר לבין חייה של חנה סנש.
- האם ניתן לראות בשיר מעין תפילה חילונית? הסבירו תשובתכם. (חפשו נוסחים של תפילות שונות במקורות היהודיים. זהו ביטויים מתוך התפילה בשיר של חנה סנש).

דרכו האחרונה – אנדה עמיר-פינקרפלד

השיר מתאר את דרכם האחרונה של יאנוש קורצ'אק ותלמידיו מן הגטו אל מחנה ההשמדה. קורצ'אק, שניהל את בית היתומים בוורשה, יכול היה להינצל, אך הוא בחר להילוו אל תלמידיו בדרכם האחרונה. בדרך הצליח קורצ'אק לעודד את רוחם של הילדים, ולהסיח את דעתם מהמטרה האמיתית של "מסע" זה.

שאלות למחשבה ולדיון:

- מדוע, לדעתכם, ביקש קורצ'אק להסתיר את האמת מהילדים?
 - האם קורצ'אק גיבור בעיניכם? במה מתבטאת גבורתו?
 - השוו בין מעשהו של קורצ'אק לבין זה של חנה סנש.
- הערה: עיון נוסף בשיר וכן פעילויות נוספות ניתן למצוא ביחידה "שואה" – "הם היו שם".

ה.גבורתם של בעלי צרכים מיוחדים

כיסא גלגלים - מאת שלומית כהן אסיף

ילד משותק - עפרה גלברט - אבני

קרן ליבוביץ – מתוך אתר אינטרנט

פעמים רבות אנחנו פוגשים בחברה, ברחוב, בבית הספר, ילדים או אנשים מוגבלים, חירשים, עיוורים או נכים היושבים על כסא גלגלים. לעיתים אנו חולפים על פניהם ואיננו "רואים" אותם. לעיתים כשפונים אליהם, משתמשים בטון מיוחד איטי, מסביר או מדברים "מעל" ראשיהם עם המלווה שלהם. התחושות שעולות אצלנו במפגש עם מוגבל או נכה הן תחושות של רחמים, השתתפות בצער ולפעמים הסתייגות המביאה להתרחקות. לא אחת אנו מתקשים להבין שמאחורי הגוף ישנו אדם שלם בעל רצונות, חלומות, אהבות וכישרונות.

כאשר אנו שומעים על מוגבלים ונכים שהצליחו במיוחד בתחומים שונים על אף מוגבלותם, אנו חושבים עליהם כעל גיבורים. יתכן שבגלל האופן שבו החברה מתבוננת בהם וחושבת עליהם ובעיקר בשל אי יכולתם לעשות את מה שעושים "אנשים רגילים" – החברה רואה בהם גיבורים, בזמן שהם רואים במעשיהם חלק ממהלך חיים שגרת.

יחידה זו עוסקת במה שנתפס על ידי החברה כגבורה של מוגבלים או נכים.

לפנינו שני שירים המתארים נכים כפי שהם נראים בעיני המתבונן בהם מן הצד וכן טקסט מידעי המספר את סיפורה של קרן ליבוביץ, נכת צה"ל שזכתה במדליות אולימפיות.

הילדים שבשני השירים מייצגים את האופן שבו חלק גדול מהחברה מתבונן בנכים, ואילו קרן ליבוביץ מייצגת את הנכים שמבקשים לממש את שאיפותיהם בחיים כמו כל אדם אחר. אכן מן הנכים נדרש מאמץ יתר, מאמץ פיזי, מאמץ נפשי ולעיתים קרובות התמודדות עם רשויות ומוסדות.. התואר "גיבורים" מעיד על הקושי של החברה לאפשר להם תנאים ראויים ולקבל כמובן מאליו את יכולתם של נכים לחיות חיים מלאים ולהגיע להישגים.

אנחנו מבקשים לעורר את השאלה: האם נכים המצליחים בספורט או בכל תחום אחר במידה ראויה לציון הם גיבורים ובמה הם גיבורים?

בשני השירים: "כיסא גלגלים" מאת שלומית כהן אסיף ו"ילד אחד משותק" מאת עפרה גלברט – אבני, אין לילד שם, והדוברים מתארים בעיקר מה הילד לא עושה. האווירה העולה בשני השירים היא אווירה של עצב, חוסר אונים, חוסר יכולת ורחמים. הילדים שמתבוננים מבחוץ בילדים המוגבלים חוששים ממגע ומקשר, אינם מתייחסים אליהם בטבעיות כפי שהיו מתייחסים לכל ילד אחר.

כיסא גלגלים - שלומית כהן אסיף

בשיר ישנו תיאור של ילד בכיסא גלגלים בעיני המתבונן מבחוץ. בבית הראשון הילד מתואר בחיצוניותו כילד יפה, "ראשו מלא תלתלים / יפות עיניו..." הוא מתואר כילד חכם בזכות המבט בעיניו. הבית השני מתאר מה הילד עושה. הילד מוצג כפסיבי, אוהז בידיו בכדור. כדי להדגיש את הפסיביות נאמר בשיר "אינו בועט ברגליו". הבית השלישי מציג את מחשבתו של הדובר ורצונו להתפלל למען הילד ועל רגליו. השיר כולו משרה אווירה של פסיביות וחוסר אונים. מצד המתבונן אפשר לחוש בחמלה וברחמים. גם תגובת הדובר מצטיירת כפסיבית, הוא שואל: "למה הילד אינו פוסע?". הדובר לא יוצר קשר עם הילד לא פיסית ולא מילולית. התנהגות הדובר מזכירה את ההתנהגות הרווחת של אנשים בחברה כלפי אנשים בעלי צרכים מיוחדים.

שאלות למחשבה ולדיון

- תארו את הילד בכסא הגלגלים.
- כיצד לדעתכם מרגיש הדובר כלפי הילד?
- מה לדעתכם מרגיש הילד על כיסא הגלגלים?
- בשיר כתוב: "אתפלל עליו ועל רגליו". מה דעתכם על תגובת הדובר. איך אפשר לכנות תגובה כזו?
- מה לדעתכם היה אומר הילד בכיסא הגלגלים לדובר?
- אילו נפגשתם עם ילד או ילדה על כיסא גלגלים מה הייתם עושים?

ילד אחד משותק - עפרה גלברט-אבני

הערה: עיון בשיר וכן פעילויות ניתן למצוא ביחידה: "בית ושכונה".

סיפורה של קרן ליבוביץ

קרן ליבוביץ נפצעה במהלך שירותה הצבאי ונותרה בעקבות הפציעה משותקת בשתי רגליה. למרות הפציעה היא עוסקת בהתמדה רבה בספורט השחייה, והיגיעה להישגים מרשימים באולימפיאדת הנכים.

- קראו אודות קרן בויקיפדיה או במקורות נוספים.
- תארו את פעילותה ומהלך חייה.
- האם קרן גיבורה בעיניכם? במה מתבטאת גבורתה?
- האם לדעתכם קרן גיבורה בעיני עצמה? כתבו אליה ונסו לקבל את תגובתה.
- השוו בין שלוש הדמויות שהוצגו לפניכם הילד בכיסא הגלגלים, הילד המשותק וקרן ליבוביץ. מהם קווי הדמיון ביניהם ובמה הם שונים?
- האם אתם מכירים אדם בעל צרכים מיוחדים שחי חיים מלאים ומאתגרים? תארו אותו. כתבו האם לדעתכם הוא גיבור ונמקו דבריכם.

פעילויות לסיכום הנושא:

- זהו קווים משותפים, לדעתכם, לכל הגיבורים שהובאו בפניכם ביחידה זו.
- במה הם שונים:(זמן, סיטואציה, מעשה הגבורה, הדילמות, החלטה רגעית, שיקולי דעת)
- בחרו דמות אחת המשמעותית ביותר בעיניכם בהקשר למעשה הגבורה שלה וחקרו לעומק את הדמות והרקע שלה.
- האם בין הדמויות שביחידה ישנה דמות שאיננה גיבור/ה בעיניכם? נמקו דעתכם.
- הציעו דמות של גיבור / ה שאתם מכירים או יודעים עליה / וספרו את סיפורו / ה
- רבים התייחסו למושג גבורה ושיבצו אותו בביטויים, באמירות ובצירופי לשון שונים.
- לפניכם היגדים אחדים העוסקים במושג גבורה. קראו אותם והתייחסו לפעילויות המלוות את ההיגדים:

- "איזהו גיבור? הכובש את יצרו" – (מסכת אבות, ד' פסוק א')
- גבורה פירושה – להבין את המציאות וללכת אל האידיאל. (ז'אן ז'ורס)
- "הגבורה האמיתית היא המתנינות." – (אוורפיידס)
- "דרוש יותר אומץ לב כדי לשנות את דעתך מאשר להישאר נאמן לה." – (פרידריך הבל)
- גבורה היא הניצחון המזהיר של הרוח על הבשר, כלומר: על הפחד, על פחד מפני עוני, כאב, מחלה, בדידות ומוות. (הנרי פרדריק, אמיל)
- הגבורה היא מקור אומץ הלב – (קיקרו)
- הגבורה מתבטאת במעשים שנעשים למען הזולת, או למען הכלל, או תורמים ומעשירים את הכלל, ואין בה אנוכיות.
- לא כל מעשה גבורה מסתיים בניצחון. גיבורים - לעתים מצליחים להשיג את מטרותם, ולעתים נכשלים. אבל כל מעשה של גבורה הוא ניצחון של הרוח האנושית.
- הגבורה דורשת אומץ; אבל לא כל אומץ הוא גבורה. ולא כל אומץ הוא גיבור.

פעילויות על ההיגדים:

1. בחרו היגד אחד או שניים המשכנעים אתכם ביותר ביחס לערך " גבורה" . הסבירו את ההיגדים.
 2. בחרו בשני היגדים ונסו למצוא התאמה בינם לבין הדמויות שתוארו ביחידה זו.
- חזרו וקראו את דבריו של יצחק שדה במבוא ליחידה וחשבו שוב על הערך "גבורה". התייחסו לשאלות הבאות:
 - הכותב מציין מספר דוגמאות של מעשי גבורה שונים. כתבו את הדוגמאות השונות.
 - מה הופך כל אחד מהם למעשה גבורה?
 - אילו סוגי גבורה מציין שדה בדבריו?
 - ציינו את המשותף והשונה בין הסיפורים.
 - שדה טוען כי גבורה " ביסודה היא אהבת הזולת". הביעו דעתכם לגבי אמירה זו.

ביבליוגרפיה

- אבן שושן, אברהם (2003). "גיבור", "גבורה" מילון אבן השושן מחודש ומעודכן לשנות האלפיים. המילון החדש.
- אלתרמן, נתן (תשל"ד) ספר התיבה המזמרת. תל אביב: הקיבוץ המאוחד.
- אלתרמן, נתן (תשל"ה) הטור השביעי ספר שני. תל אביב: הקיבוץ המאוחד.
- חולבסקי, שלום. (1987). על הנוער היהודי שהיה. ילקוט מורשת מב-מג: 147.
- בר-זהר, מיכאל (1988). ספר המופת: אנשי מופת ומעש בישראל. תל-אביב: משרד הביטחון.
- כהן, אדיר. ספר הציטטות הגדול: הגיגים, אמרי שפר ופתגמים מפי אנשי שם רוח וספר. רמת-גן: כנרת.
- טיטלבוים, יצחק ב. (1993). מבעד לעינינו ילדים חווים את השואה. "דוד וודוינסקי" עמ' 71
- טנא, נעמי. (תשס"ד). מיתוסים האדם מחפש משמעות. המרכז לתכנון לימודים, בית ברל.
- לביא, ציפי ואחרים (2002). תרבות מורשת ישראל תוכנית מסגרת לחטיבת הביניים בחינוך הממלכתי. מייזליש, שמואל (2002) "דבורה- מנהיגה בשעת מבחן".
- < <http://mikranet.cet.ac.il/pages/item.asp?item=8546> > משרד החינוך והתרבות מחלקת הפרסומים, ירושלים. 22 בפברואר 2009.
- המבריה הקטן. האתר של הלינה בירנבאום
- <http://www.massuah.org.il/hebrew/article.asp?item=714>
- 20 בפברואר 2009.
- מעוז, יעקב (עורך). (2002). אורים במתנסים. ירושלים: החברה למתנ"סים.
- עדן, יוחאי. ערכים במועדס: בעקבות לוח השנה העברי. ירושלים: מכון הרטמן.
- רפפורט, ספירה (עורכת). (2000) בין תמולנו למחרנו. ירושלים: "יד ושם רשות זיכרון לשואה ולגבורה".
- שדה, יצחק (תש"ו). מסביב למדורה. תל אביב: הקיבוץ המאוחד.
- בר שלום, יהודה. הפואמה הפדגוגית של ליובה אליאב..
- < <http://www.text.org.il/index.php?book=0710037> > 30 בינואר 2009
- שירונט. מה שלומך אחות? מאת נעמי שמר.
- <http://shironet.mako.co.il/artist?type=lyrics&lang=1&prfid=2679&wrkid=5768>

הפעילות חוברה ע"י חיה לחמן ועדה מאורי

© כל הזכויות שמורות למרכז תכנון לימודים, המכללה האקדמית בית ברל